

רבי עקיבא אומר: שניהן אינן בכור, הראשון: משום שאינו "פטר רחם", שהרי לא יצא דרך רחם, והשני: משום שקדמו אחר ואף שלא יצא הראשון דרך רחם.

גמרא:

מפרשת הגמרא: במאי קמיפלגי רבי טרפון ורבי עקיבא?

רבי טרפון מספקא ליה: אם בכור לדבר אחד — היינו יוצא דופן שהוא ראשון לולדות אך אינו ראשון לרחם, וכן הבא אחריו שהוא בכור לרחם ואינו בכור לולדות — אי הוי בכור, אי לא הוי בכור, ולכן שניהם ירעו עד שיסתאבו, שכל אחד הוא בכור לדבר אחד.⁽¹⁾

ורבי עקיבא פשיטא ליה, דבכור לדבר אחד לא הוי בכור.⁽²⁾

תנו רבנן בין המידות שהתורה נדרשת בהן: "מכלל הצריך לפרט [שהכלל צריך שיהא

ואי אשמועינן הא — היינו בלידת שני רחלים תאומים ויחיד — הייתי אומר: רק כהא קאמר רבי עקיבא שאין הכרח שהיפה יצאה לבדה, דתרוייהו לא ביכרו, אבל אחת ביכרה ואחת שלא ביכרה וילדו שני זכרים, אימא מודי ליה רבי עקיבא לרבי טרפון

יט-א דהך דלא ביכרה שביח טפי [שהנולד מן זו שעד כה לא ילדה משובת ויפה יותר], ויקח הכהן את היפה.

ולכך צריכא משנתנו להשמיענו שלרבי עקיבא אין הכהן נוטל את היפה בכל שלשת האופנים.

מתניתין:

יוצא דופן שלא נולד דרך רחם, והבא אחריו דרך רחם:

רבי טרפון אומר: שניהם ספיקי בכור הם, וירעו עד שיסתאבו, ויאכלו כמוזמן לבעלים, ומפרש טעמא בגמרא.

אחר", אבל מה שהראשון אינו בכור אין צריך לטעם זה אלא משום דבעינן "פטר רחם". שאם לא כן — וכוונת המשנה "מפני שאינו פטר רחם", היינו מפני שאינו בכור לכל דבר — למה שינתה המשנה בלשונה שאמרה גבי ראשון "מפני שאינו פטר רחם", ובשני "מפני שקדמו אחר", והיה לה לומר "הראשון מפני שאינו פטר רחם, והשני מפני שאינו ראשון ללידה", ובהכרח לכאורה, דמה שאמרו במשנה "מפני שאינו פטר רחם" הכוונה היא מפני שהתורה אמרה "פטר רחם" וזה אינו פטר רחם. ואף דרבי טרפון לא דריש כן, שהרי מספקא ליה אם בכור הוא [ראה מה שכתבו התוספות בזה בד"ה רישא], מכל

1. משמע דלרבי טרפון מספקא ליה שמא שניהם בכורים, ויש להסתפק: אם הוא משום דמספקא ליה שמא דרשינן "הזכרים" לענין זה, או שבאמת לא דריש [שהרי רבי טרפון עצמו נחלק על רבי יוסי הגלילי במשנה לעיל, ראה תוספות לעיל ט א סוף ד"ה אמר], ומכל מקום מספקא ליה שמא שניהם בכורים.

2. א. לכאורה היה נראה מכח לשון המשנה, דהא דאמרינן דרבי עקיבא פשיטא ליה דבכור לדבר אחד אינו בכור, בא ליתן טעם למה השני — שיצא דרך רחם — אינו אפילו ספק בכור, והיינו דקאמר רבי עקיבא במשנה "מפני שקדמו

הפרט עמו], "ו"מפרט הצריך לכלל [יש שהפרט צריך שיהא הכלל עמו], "ביצד:

כתיב [שמות יב]: "קדש לי כל בכור" יכול אפילו נקבה במשמע, תלמוד לומר [דברים

טז]: "כל הבכור אשר יולד בבקרך וצאנך הזכר תקדיש", וקיימא לן: "כלל [כל בכור] ופרט [זכר] אין בכלל אלא מה שבפרט".⁽³⁾

ג. כתב השולחן ערוך כיורה דעה [שה כד] בענין בכור אדם: יוצא דופן והנולד אחריו כדרכו שניהם פטורים, הראשון מפני שלא יצא מהרחם, והשני מפני שקדמו אחר. והוא על פי המבואר לקמן מז ב גבי בכור אדם, כמבואר כאן גבי בכור בהמה, שהראשון אינו פטר רחם, והשני בכור לדבר אחד הוא ואינו בכור.

והט"ז כתב שם דבר מהודש: אף על גב דאותו אחר [הראשון] לא פטר רחם, מכל מקום כיון שזה הנולד אחריו לא הוה בכור לנחלה דהא לאו ראשית אוננו הוא, לא הוי נמי בכור לכהן, דבכור לדבר אחד, דהיינו, לרחם ולא לולדות לא הוה בכור, הכי אמרינן בפרק יש בכור דף מז. וכעין זה כתב בסדרי טהרה בחידושיו לנדה דף כו, ושוב הביא גם דברי הט"ז.

ד. הנה לקמן בפרק יש בכור מז ב גבי בכור אדם, מבוארת שיטת רבי שמעון, דהראשון אינו בכור משום דפטר רחם בעינן, ואילו השני הוא בכור משום דבכור לדבר אחד הוי בכור. וראה מהרי"ט אלגאזי [כד ד"ה והנה] שתמה: למה לא נחלק רבי שמעון גם גבי בכור בהמה, ראה שם אריכות בזה.

3. נתבאר על פי רש"י, וביאר, דרישא זו לא באה לפרש את המידות הנזכרות, כי זו מידה אחרת היא "כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט".

ובמהרי"ט אלגאזי [כד א] תמה על זה, שהרי זה הוא כלל ופרט המרוחקין זה מזה, ומסקינן בפרק קמא דפסחים ו ב, דהני מילי בחד עינא, אבל בתרי עינא דברי הכל אין דנין,

מקום רבי עקיבא דריש לה. וכן משמע גם לקמן דף מז גבי בכור אדם, דמבואר שם דהראשון אינו בכור משום ד"פטר רחם" בעינן, ואילו השני אינו בכור משום דבכור לדבר אחד לא הוי בכור.

אלא שצריך ביאור: כיון דפשיטא ליה לרבי עקיבא דבכור לדבר אחד לא הוי בכור, אם כן, למה הוצרך ללמוד כן מ"פטר רחם". וראה בברייתא שבסמוך, ובגמרא ובהערות שם.

ב. בקהלות יעקב בכורות סימן יט ד"ה וניחזי נסתפק: מי שנתעברה בבכור ונשרף העובר במעיה ולא נולד, אם הבא אחריו בכור הוא, ומשום שיש לומר כיון שהראשון היה בכור לעיבור, אם כן, השני אינו בכור לכל דבר שאינו בכור לעיבור, ואינו בכור?

וכתב, דמסתברא, דוקא יצא ראשון דרך דופן שגם זה חשוב לידה והוי בכור ללידה משום הכי אין השני בכור לכל דבר, אבל מה שהיה עובר במעיה לפני זה השני, אין זה מגרע שם בכור לכל מילי ממנו, דבנוגע לענין לידה הרי זה ראשון לכל מילי. דאם לא כן, אלא שנאמר, דעל ידי העיבור של ראשון שהיה ולד במעיה, אין השני בכור לכל מילי, אם כן, כשנתעברה שתי ולדות והאחד נגמרה צורתו קודם השני, והשני נולד קודם, יפטרו שניהם מבכורה! שזה אינו בכור לעיבור, וזה אינו בכור ללידה, ואם כן, בכל מקום שיצאו שנים לא יהא אלא ספק בכור, שמא זה שיצא אחרון נגמרה צורתו מקודם, ואנן תנן "לידה שני זכרים אחד לכהן", אלא על כרחך, דמה שהיה עובר לפניו אינו מגרע שם בכורה מזה, כיון שבענין הלידה הוא בכור לכך מילי. ויש לדון ולפלפל בראיה זו.

בכור לרחם הוא. והיינו פרט הצריך לכלל, ד"זכר" ו"פטר רחם" שהוא "פרט", צריכים ל"בכור", שאילו לא נאמר "בכור", הייתי אומר אף על פי שאינו בכור יקדש.⁽⁵⁾

אמר תמה ליה רב שרביא לאביי:

רישא [מציעתא] לא קנסיב לה תלמודא "בכור" כשאמרה הברייתא "אי זכר יכול אפילו יצתה נקבה לפניו", לא מיעטה הברייתא מ"בכור", אלמא בכור לדבר אחר — כגון זה שהוא בכור לזכרים ולא לולדות ולרחמים — הוי בכלל "בכור", ולכן לא מיעטה הברייתא מזה את הבא אחר הנקבה — (6)

אי "בכור זכר", יכול יהא די שיהא הוא בכור לזכרים, ואפילו יצתה נקבה לפניו יהא בכור, שהרי כך משמע "בכור זכר", דבכור לזכרים — שלא קדמו זכר אחר — הוי בכור, ואף על פי שאינו בכור לולדות ולרחמים.

תלמוד לומר "פטר רחם" ולא פטר הזכר את הרחם, וזה הוא "כלל הצריך לפרט", שהוא בא לפרש שאינו נקרא בכור עד שיהא בכור גם לרחמים.⁽⁴⁾

אי "פטר רחם" יכול אפילו יצא דרך רחם אחר יוצא דופן כיון שהוא הפוטר את הרחם, תלמוד לומר "בכור", דמשמע בכור לכל דבר, וזה אינו בכור לולדות, אם כי

משום דתרי גוויי כיווי הוי, כגון כפיית כלי עליו, ועוד יש כיווי בדבר המתפור כגון עפר וכיוצא בו, לכך נאמר "עפר" למעו כסוי [ב]דבר שלם [כגון כלי, שאינו מתפור], ולא דיינינן ליה ב"כלל ופרט" גמור דנמעוט נמי שחיקת אבנים והגיר והזרניך [משום שאין בכלל אלא מה שבפרט. כי הפרט נצרך לפרש ולא בא למעט].

5. הוסיף רש"י בביאור הענין: ורוב פרטות שבתורה אינן צריכין לכללות שעמהן, כגון [האמור בויקרא א: "מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם", שהוא נדרש ב"כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט". ד]מן הבקר ומן הצאן" לא היו צריכין שיכתב "מן הבהמה". [וכן האמור בפרשת משפטים: "כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור" ד]כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה" אינן צריכין ל"וכל בהמה", אלא שבא הכלל להיות מוסיף על הפרט.

6. הקשו התוספות: לפי המבואר כאן, דאף בכור

וכתב רש"י שם, ד"בתרי עניני" היינו בתרי פרטות, "בחד ענינא" היינו במקראות הסדורות בפרשה אחת, ואם כן, אי אפשר לדורשם בכלל ופרט.

וראה עוד שם בד"ה ודע, שהביא בשם רבינו יונה מטוליתולה, שכתב, דאין לומר שכוונת הברייתא היא כפירושו של רש"י, שהרי אם כן, למה הצרכה הברייתא להביא בכלל "קדש לי כל בכור", ולא הביאה "כל הבכור אשר יולד", ומטעם זה פירש בענין אחר.

4. ביאר רש"י את הענין: ולא דמי ל"כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט", [משום] דאהני פרטא למעוטי כללא ולא לפרושי משמעו, כגון רישא דברייתא "בכור, יכול אפילו נקבה תלמוד לומר זכר", היינו "כלל ופרט" גמור, דלא איצטריך לפרושי היכי דמי בכור, דהא הנקבה בכור לכל מילי היא, אלא [איצטריך פרטא] למעוטי [כללא], דלא תימא אף הנקבות קדושות בבכורה. ודכוותה בשחיטת חולין [פח ב]: "וכסהו בעפר" קרי ליה "כלל הצריך לפרט",

ואילו **סיפא** — "אי פטר רחם יכול אפילו יצא אחר דופן, תלמוד לומר בכור" — **קנסיב לה תלמודא בכור** [ממעטת הברייתא דין זה מ"בכור"], **אלמא בכור לדבר אחד** — כבכור זה שהוא בכור לרחם ולא לולדות — **לא הוי בכלל "בכור"!**?

אמר ליה אביי לרב שרביא: לעולם בכור לדבר אחד לא הוי בכלל "בכור" עד שיהא בכור לכל דבר, ואכן בכור הבא אחר הנקבה אף הוא נתמעט מבכור, ורישא ששנינו לא כן, הכי קאמר:

רבינא אמר:

לעולם בכור לדבר אחד הוי בכור, ומשמעות "בכור" לבד לא ידענו למעט הבא אחר יוצא דופן, וסיפא שלמדנו

כוונת הגמרא היא, שהיות והצרכנו למעט את היוצא דופן מ"פטר רחם", שוב ממילא מכלילה הברייתא במיעוט זה גם את מי שיצתה נקיבה לפניו.

ב. כתב רש"י: דהשתא לא מצי תלמודא נסיב "בכור" למעוטי להאי, דהא בכור לכל דבר הוא, דהא לא קדמו אחר בעולם, להכי נקט "פטר רחם".

ג. הקשה מהרי"ט אלגאזי שם: למה לא ביארה הגמרא, דנפקא מינה בדרשה ד"פטר רחם" למעט את היולדת זכר ונקבה כאחת, וכרבי יוסי הגלילי דאפשר לצמצם. והיינו, שהרי אם ילדה זכר ונקבה כאחת, מבואר במשנה לעיל — כפי שביארו התוספות לעיל יז ב ד"ה זכר — שאפילו לרבי יוסי הגלילי דאפשר לצמצם, ופטר הזכר את הרחם בודאי, מכל מקום כיון שיצאה נקיבה עמו שהיא פטר רחם כמוהו, בטלה בכורתו לגמרי, וזה לא ידעינן רק משום דכתיב "פטר רחם", דמשמע שהוא לבדו יפטור את הרחם. [וראה עוד שם שיישב את לשון הברייתא "יכול יצתה נקיבה לפניו". וראה עוד שם דאפילו לפי חכמים צריך דרשת "פטר רחם" כפי האי גוונא, ראה שם].

ד. במהרי"ט אלגאזי [כד ד], נתקשה: למה

לזכרים לבד שאינו בכור לא ללידה ולא לרחמים, מיקרי בכור לדבר אחד ואם לא שמיעטה התורה "פטר רחם" היה הוא חשוב בכור, אם כן, לרבי טרפון שמסתפק שמה בכור לדבר אחד הוי בכור, ו"פטר רחם" אינו דורש [שהרי יוצא דופן אינו ממעט], למה לא נסתפק גם בזכר הבא אחר הנקיבה!?

ותירצו: דנהי דלא מסתבר ליה לרבי טרפון למעוטי יוצא דופן מ"פטר רחם" משום דהוי בכור לולדות בין לזכרים בין לנקבות, לכל הפחות אתא למעוטי היכא דיצתה נקבה לפניו, דאי לאו הכי "פטר רחם" דכתב רחמנא למה לי.

7. א. נתבאר על פי רש"י. וראה מהרי"ט אלגאזי כד ב שכתב: לפי מה דמשני אביי דקרא איצטריך ליוצא דופן עצמו, אין לזה רמו בברייתא, ועל כרחק צריך לומר דמגיה הברייתא, דלא תני "אפילו יצאת נקיבה", אלא הכי תני "יכול אפילו יוצא דופן", וכן ראיתי בפירוש הרגמ"ה.

והנה מרש"י הנזכר ודאי משמע שאינו מגיה הברייתא אלא לכל היותר מוסיפים על הברייתא. וביותר יש לומר — וכן כתב החזון איש בכורות יט יד — שאין מגיה כלל, אלא עיקר

מ"בכור" למעט את היוצא אחר יוצא דופן, לא ממשמעות "בכור" למדנו כן, אלא מיתורא ד"בכור",⁽⁸⁾ והכי קאמר:

אי סלקא דעתך יצא אחר יוצא דופן קדוש, "בכור" דכתב רחמנא למה לי, שהרי:

יט-ב אי למעוטי היכא דיצתה נקבה לפניו, מ"פטר רחם" נפקא —

אלא שמע מינה: "בכור" למעוטי היכא יוצא אחר יוצא דופן.

אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא:

אי סלקא דעתך כדבריך דבכור לדבר אחד הוא בכור והיוצא אחר יוצא דופן נלמד מיתורא ד"בכור" שבא למעט את היוצא אחר יוצא דופן —

תינח היכא דיצא זכר דרך דופן יוצא זכר אחריו דרך רחם ולא קדוש, דזה שפיר אימעוטי ליה מ"בכור", משום דבכור לרחמים איכא [אכן בכור הוא לרחמים], אבל בכור לזכרים ובכור לולדות ליכא [אינו בכור לשני אלן]. כלומר, משום שאינו בכור אלא לדבר אחד ולשנים אינו בכור —

אלא היכא דיצתה נקבה דרך דופן וזכר דרך רחם ליקדש, כי אין לנו הכרח למעט מיתור לשון "בכור" אף את זה, דהא איכא בכור לזכרים ובכור לרחם. כלומר, שהרי בכור הוא לשני דברים, ושמא לא מיעטה התורה אלא את הבכור לדבר אחד?!

אלא מחורתא כדאכיי דעד שאינו בכור לכל דבר אינו בכור, ד"בכור" לכל משמע, וממילא אימעטי כל מי שאינו בכור לכל, ואפילו יצתה נקבה דרך דופן וזכר דרך רחם.⁽¹⁾

הדרן עלך הלוקח עובר פרתו

דופן אינו בכור אפילו כשנקיבה היא זו שיצתה ראשונה דרך דופן, כיצד יהא הדין "בנפל [שגם הוא פוטר] נקיבה שיצתה דרך דופן, ואחר כך זכר בן קיימא דרך רחם אי הוזה בכור או לא? דאפשר לומר: דקרא ד"בכור" לא ממעט אלא בבא אחר יוצא דופן שיצא בן קיימא, דבכי האי גוונא לא קרינן ביה "בכור" לבא אחריו, כיון דאינו אלא בכור לרחמים ולזכרים, אבל לולדות — לא. אבל כשיצאת הנקבה נפל דרך דופן, דכי האי גוונא הבא אחריו הוא ראשון לזכרים ולרחמים ולולדות, דהולד שיצא דרך דופן לא חשיב ולד כיון דנפל היה, אפשר דקרינן ביה "בכור", או דילמא לא שנא".

לי לפטור את היוצא דופן משום "פטר רחם", והרי תיפוק ליה משום שנאמר "כל הבכור אשר יולד", דסתם לידה הוא כדרכו פרט ליוצא דופן, ראה שם.

8. בפשוטו נראה, דסוגיית הגמרא לעיל, דמפרשינן טעמא דרבי עקיבא — שהיוצא אחר יוצא דופן אינו בכור — משום דבכור לדבר אחד לא הוי בכור, היינו כאבוי, דלרבינא מיתורא דבכור ילפינן לה. ואכן מסקנת הגמרא היא כאבוי.

1. נסתפק מהרי"ט אלגאזי [כד ג], לפי מסקנת הגמרא שהעיקר כסברת אבוי, והבא אחר יוצא